

Program rozwijania władz ciała i umysłu jest w Chowannie zara-
zem wyjaśnieniem jak należy rozumieć elementy istoty człowieka
i stanowi przeciwstawienie w stosunku do człowieka realnego
i idealnego, jako celów wychowawczych pedagogiki empirycznej
i spekulacyjnej. Dopiero w "całości", o której mówi Trentowski, za-
wiera się jego ideał wychowawczy.

Trentowski rozróżnia całość doczesną i całość wieczną.
Przez całość doczesną rozumie połączenie w jaźni materii ze świa-
domością, zjawisko życia, obciążone w sobie ciągle nową treścią
i ciągle stanowiące inną całość. Tak też radzi rozwijać człowie-
ka - w bogactwie nowych treści i ciągłych zewnętrznych i wew-
nętrznym przemian.

" Skojarzaj w każdej, a szczególnie w postępie chwili, nieskończono-
ną wszystko z wieczną jednością w twym wychowaniu i rozwikłuj
w nim tym sposobem, tak zwaną doczesną całość, zawsze nowym ży-
ciem harmonijną i pełną."^{42/}

Jako uzupełnienie tej wiecznie zmieniającej się całości
doczesnej, czyli chwilowej, wysuwa jeszcze całość wieczną /trwałą/,
organizującą ciągły proces przemian jaźni ludzkiej, według pew-
nych trwałych i niezmiennych cech osobowości.

" Odmiana jego myśli i uczuć /tzn. wychowanka - uwaga moja/ niech
będzie jedynie krokiem dalszym na drodze dotychczasowego postę-
pu, koniecznym następstwem, wynikiem naturalnym doskonalenia się
codziennego, niechaj nie będzie rzeczą różnorodną, ale polepsze-
niem, stopniem wyższym... Stawszy się wiekuistą całością będzie
mógł rozkwitać co dzień inną całością doczesną, a każda z tych
całości będzie wiekuistej całości jawem, wiernym jej chociaż zaw-
sze innym odtonem; wtedy zostanie on boską jaźnią, jawiącą się co
chwila świeżą jaźnią światowego kwiatu, czyli obrazem i podobień-
stwem wiecznego i żyjącego w nim bóstwa."^{43/}

42/ Tamże, s. 161

43/ Tamże, s. 167